

Tiếng hát át tiếng bom

Ghi chép: ĐĂNG HUỖNH

Bài 2: Một thời gian lao mà anh dũng

Từ khi thành lập đến ngày đất nước thống nhất, Văn công Cần Thơ (VCCT) đã đồng hành cùng quân và dân Tây Đô trong sự nghiệp kháng chiến vệ quốc. Nhiều nghệ sĩ- chiến sĩ đã mãi mãi nằm lại trên chiến trường khi đang ở những năm tháng thanh xuân đẹp nhất của cuộc đời. Gian khổ- mất mát- hy sinh, VCCT vẫn dần dần hoàn thành nhiệm vụ và trên bước đường ấy, sáng lên những câu chuyện thấm đượm tình đồng chí, đồng bào.

Những “nghệ sĩ anh hùng”

Trong nhiều hiện vật của VCCT đang được trưng bày ở Bảo tàng TP Cần Thơ, có cây đàn violon của nữ liệt sĩ văn công Dương Thị Loan Anh- biểu tượng cho tinh thần quả cảm của VCCT. Ông Lê Quang Kiên (Ba Kiên), nguyên Trưởng Đoàn VCCT, người ở bên cạnh chị Loan Anh trong những phút cuối, vẫn chưa quên ánh mắt đau đáu khi từ già tuổi đôi mươi của chị. Chị Loan Anh bị trúng đạn từ trực thăng của giặc khi đang dẫn đoàn lãnh đạo Đoàn VCCT về vàm Cái Nhàu, xã Vĩnh Viễn, huyện Long Mỹ, để chọn nơi đóng quân vào tháng 9-1970. “Cháu Loan Anh hiền hậu, năng động, can trường, từng được đơn vị cử đi học ở R (Trung ương cục miền Nam- PV). Vậy mà...” – ông Ba Kiên bồi hồi. Trước khi hy sinh, khoảng năm 1965, chị Loan Anh từng bị bắt và bị giam ở Khám Lớn Cần Thơ. Gia đình vào thăm gọi mía cho chị, chị tưởng tượng đó là cây đàn violon, tay trái bấm nốt, tay phải làm động tác kéo đàn, miệng nhảm nhạc lý. Khúc mía này khô, chị thay bằng khúc mía khác. Nhờ vậy khi được thả, tiếng đàn của chị vẫn thuần thục.

Nhạc sĩ Phạm Hồng Thái (Ba Xệ), nguyên Trưởng Đoàn VCCT bồi hồi kể về sự hy sinh của anh Nguyễn Văn Út (Út Nguyễn) và chị Nguyễn Thị Phương – hai nghệ sĩ trong Đoàn VCCT. Đó là lần Đoàn VCCT về phục vụ đồng bào ở Ô Môn vào ngày 30 Tết Mậu Thân 1968. Buổi chiều ngày 30 Tết, đoàn hành quân về Định Môn thì bị đầm già phóng pháo. Chị Phương và anh Út Nguyễn núp dưới một cái mương trống, lấy vải dù bông che bên trên. Một trái pháo nổ làm hai đồng chí hy sinh tại chỗ, vẫn nằm sát bên nhau trong tấm vải dù. Những người chứng kiến hình ảnh ấy, không ai có thể quên! Ông Ba Kiên cũng nhớ như in một đêm năm 1971, anh em ngồi cùng nhau sau giờ diễn, biên đạo múa Nguyễn Văn Tây (tức Hai Râu) nhắc nhớ

những đồng đội đã hy sinh. Ai ngờ, mấy ngày sau, trên đường công tác, ông bị trực thăng phóng pháo, nằm dài trên đám đung, tay ôm chặt cây sào nạng.

Vượt qua bao mưa bom lửa đạn, các nghệ sĩ VCCT luôn sát cánh, đồng cam cộng khổ vì sự nghiệp cách mạng.

Trong ảnh: VCCT biểu diễn phục vụ Hội nghị đánh binh định. Ảnh tư liệu do đạo diễn Trần Anh Thắng cung cấp.

Trích lục từ “Lịch sử ngành Tuyên huấn tỉnh Cần Thơ (1929-2000)” (xuất bản từ năm 2002), có 17 liệt sĩ là cán bộ, diễn viên Đoàn VCCT. Còn trong thống kê mới nhất (vẫn còn chưa đầy đủ) của soạn giả Nguyễn Bá Thế (Minh Thơ), VCCT có 21 đồng chí là liệt sĩ. Những người ngã xuống vẫn sống trong ký ức người ở lại: đó là soạn giả Chí Sinh- một tác giả tài hoa, một lãnh đạo đoàn mẫu mực; chú Đặng Hùng Lĩnh- tay đàn ác-coóc-đê-ông hòa nhã... Họ hy sinh ở tuổi đẹp nhất của đời người; để lại tiếng hát còn dang dở và khát vọng hòa bình. Không gì bi tráng bằng cảnh đồng đội vừa hy sinh, hơi còn ấm, những người ở lại

vẫn nén lòng đau mà hát, gạt nước mắt mà cười để diễn phục vụ khán giả, để rồi khi ánh đèn sân khấu vừa tàn, anh em vẫn công ôm nhau mà khóc...

Thấm tình đồng chí

Nhắc lại những năm tháng gian lao, nghệ sĩ Nguyễn Thanh Đồi, nguyên Trưởng Đoàn Cải lương Tây Đô, bù ngùi: Thời ấy, anh em có gì cũng nhường cho nhau, chỉ khi cận kề giữa làn ranh sự sống và cái chết, ai cũng “giành” phần nguy hiểm về mình. Ông nhớ những lần bị bom giặc ở Kế Sách, Vĩnh Viễn, Ô Môn, hầm nhỏ, người đông, vậy là ai cũng nhường cho đồng đội của mình xuống trước. Lắm lúc trên bữa ăn ít cơm, ít cá, nhiều người còn nói dối là “no rồi” để nhường cho đồng đội. Có soạn giả Chí Sinh, mà anh em quen gọi là chú Út Sinh, là một trong những người luôn “giành” phần cực khổ, hiểm nguy. Có lần cố soạn giả Chí Sinh cùng anh em “ém quân” ở Ngã Cạy (Đông Phước- Châu Thành), giặc ruồng dữ dội. Thấy anh em xanh xao vì ngủ hầm, đói khô, chú Út Sinh quyết định đi chài cải thiện bữa ăn. Một đồng đội xin theo, vừa xuống xuống, chú Út Sinh nói: “Nước vậy coi bộ chài không có tép, thôi để tôi hãy đi”. Nào ngờ, tới đến chú Út đi chài một mình. Thì ra,

giữa chiến sự ác liệt, chú Út sợ giặc phóng pháo: “Chết hết thì uống lăm, chú còn trẻ, nhiều triển vọng, tôi phải bảo vệ chú”.

Nghệ nhân Minh Thơ vẫn nhớ vào năm 1972, khi ông đang dạy lớp thanh nhạc cho VCCT tại Kinh Ngang (Phụng Hiệp) thì bị sốt rét. Lúc lên cơn lạnh, một nhóm anh em VCCT đốt than củi rỗng đặt dưới bộ vạc sưởi ấm, một nhóm trùm mền rồi ôm ông không rời. Lúc nóng, bốn năm anh em thay phiên nhau quạt cho ông. Lần khác, ông đi bắt chàng hiu cầm lươn để cải thiện bữa ăn cho đoàn thì bị dính bẫy chông xuyên thấu bàn chân. Một diễn viên ca múa trong đoàn đã cõng ông cho tới lúc đi lại được. Từ tình đồng chí quý báu ấy đã có đôi thằng hoa thành tình nghĩa vợ chồng. Đó là đôi vợ chồng diễn viên Thanh Xuân- Thanh Thế, kết duyên sau nhiều năm gắn bó ở VCCT. Một đám tuyên bố đơn sơ được tổ chức nhờ tại nhà má Năm ở Phong Phú, Phụng Hiệp vào đầu năm 1970 trong sự chia vui chén trà, miếng bánh của nghệ sĩ, văn công...

Nặng nghĩa đồng bào

VCCT tồn tại và hoạt động hiệu quả giữa mưa bom lửa đạn một phần cũng là nhờ sự đùm bọc, chở che của nhân dân. Nghệ nhân Minh Thơ kể lại câu chuyện mà ông Sáu Hà (tức ông Nguyễn Trung Vinh, nguyên Quyền Trưởng Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Cần Thơ) thường dùng để nhắc nhở tình cảm của nhân dân dành cho VCCT. Trong đợt hành quân về Ô Môn cận Tết năm 1974, Đoàn VCCT cùng nhiều đơn vị khác phải vượt qua lộ Tầm Vu. Trước khi qua lộ, lãnh đạo đã nhắc nhở anh em rằng, bên kia có rẫy dưa hấu sắp đến ngày thu hoạch, anh em phải lội mương, hết rẫy dưa hấu mới đi trên bờ. Mọi người tuân thủ. Thế nhưng, đang hành quân bỗng có tin xe nôi đồng của giặc tới, thế là mọi người tháo chạy. Sau đó, đôi vợ chồng chủ rẫy dưa chèo xuồng chở thúng dưa bẻ lại gặp ông Bảy Mạnh (tức ông Trần Minh Sơn, nguyên Trưởng Ban Tuyên huấn tỉnh Cần Thơ). Sau khi ông Bảy Mạnh thay mặt nhận lỗi và tỏ ý bù đắp thiệt hại, người chồng mới nói: “Tôi nói vậy để anh em thấy thiệt hại của vợ chồng tôi chớ không lẽ tôi bắt đền cách mạng. Các ông lo kháng chiến thì làm gì có tiền mà đền”.

Trong ký ức của các nghệ sĩ VCCT, đi đến đâu, bà con cũng xem như người thân, lo lắng từng miếng ăn, giấc ngủ. Nghệ nhân Nguyễn Thanh Liêm nhớ lại, thời đó VCCT chia thành nhiều nhóm, 3-4 người một nhóm, vào ở hợp pháp với dân, được yêu thương như người nhà. “Đến độ, một gia đình có ổ gà mái ấp cũng đòi bắt làm thịt đãi nhưng anh em nhất quyết từ chối”- nghệ nhân Thanh Liêm kể. Có lần, đoàn VCCT gồm nghệ nhân Thanh Liêm, Minh Thơ, Thanh Đồi... đi công tác bằng võ lái ở miệt Vĩnh Viễn, Long Mỹ. Đến một con kinh, thấy bà con cứ phát tay không

ngót, một người phụ nữ đang giặt đồ ở bên sông hết đứng rồi quỳ, chắp tay xá. Lúc đó họ mới hiểu bà con ra hiệu phía trước có giặt.

Nghệ sĩ Thanh Đồi thì nhớ sau những buổi diễn phục vụ, bà con làm gà nấu cháo mời văn công bên ổ rơm, bờ mậu; nhiều người khi chia tay còn gói ghém lương khô, bánh trái dúi vào ba lô để các nghệ sĩ có sức lên đường đường... Tình cảm ấy thấm đượm, trải dài theo thời gian. Ông Ba Kiên vẫn còn xúc động khi kể lại câu chuyện hồi tháng 11-2014, ông về lung Chuối Nước (Long Sơn- Phụng Hiệp) theo lời mời của một người dân đã nuôi chứa Đoàn VCCT thời chống Mỹ. Mấy mươi năm trôi qua, vậy mà nhiều người gặp ông còn nhắc “Ông Ba Gật”. Đó là vai ông thủ diễn trong chặp cải lương “Vợ chồng Ba Gật” từng nổi danh cách đây mấy mươi năm. “Không ngờ sau gần nửa thế kỷ, bà con vẫn còn nhớ tới mình. Nhìn từng con kinh, bụi cây, ký ức của VCCT năm xưa và cả tình đồng bào dành cho anh em cứ ùa về trong tôi. Tự nhiên chảy nước mắt!”- ông tâm sự. Không xúc động sao được khi vợ con ông từng được bà con Long Sơn cuu mang, cho gạo thóc lúc ông Ba đi diễn xa. Với ông Ba, nơi đó là quê hương thứ hai của mình!

Tình cảm của đồng bào đã tiếp thêm sức mạnh và nghị lực để VCCT cất cao tiếng hát, lời ca.

Bài 3: Văn công Cần Thơ với ngày vui đại thắng